

*HISTÒRIA ECONÒMICA DE MENORCA: LA TRANSFORMACIÓ
D'UNA ECONOMIA INSULAR (1300-2000)*, DE MIQUEL
À. CASASNOVAS CAMPS¹

Aquest llibre que publica Casasnovas es correspon amb el gruix de la seva tesi doctoral, titulada *La transformació d'una economia insular: El cas de Menorca (1600-1920)* i que va llegir l'any 2001 a la Universitat de les Illes Balears.

1. Palma de Mallorca, Moll, 2006, col·l. «Els Treballs i els Dies», núm. 50, 483 p.

Una tesi, òbviament, força ampliada, com podem apreciar observant els diferents períodes que comprenen la tesi i el llibre que finalment es presenta.

La pretensió inicial de la tesi, com diu el doctor Carles Manera, que prologa el llibre, era molt ambiciosa: analitzar en un llarg termini com es va gestar l'estructura econòmica menorquina, passant per la llarga fase de les dominacions anglesa i francesa, seguint el procés d'industrialització i arribant a etapes cronològiques ja properes a nosaltres. Ara, aquell primer fruit de l'intens treball del nostre autor ha ampliat considerablement el període examinat i analitzat, atès que comença pocs anys després de la conquesta cristiana de l'illa (1287) i acaba pràcticament en els nostres dies, en moments ben bé immediats.

En un primer apartat, d'introducció, Casasnovas descriu quin és l'objecte del llibre: la història econòmica de Menorca des de la baixa edat mitjana, tot tenint en compte les notables peculiaritats d'aquest territori insular, reduït, és cert, però amb una entitat pròpia que la diferencia de l'illa gran de Mallorca. L'economia menorquina ha tingut sempre una escassa dependència de Mallorca i n'ha tingut més de l'espai extrabaleàric, ha estat escassament integrada en el conjunt balear i presenta unes característiques prou peculiars per a merèixer un estudi particular.

En aquesta illa, insistim, han concorregut determinats factors que han causat l'anomenada *ruptura de la insularitat*, tot tenint en compte les seves circumstàncies històriques i geogràfiques, factors que posen de manifest la peculiaritat menorquina en el conjunt de les illes Balears, deguda en bona part a la inevitable i indubtable influència britànica, la qual va influir notablement en el seu desenvolupament, especialment en el del seu comerç exterior i la seva agricultura.

La primera part del llibre es titula «L'economia preindustrial» i consta de tres capítols. En el primer capítol es refereixen les bases de l'economia menorquina fins al segle XVIII i es consideren les condicions geogràfiques de l'illa, les estructures de la població i de la propietat agrària des dels seus orígens i la seva evolució al llarg del temps. A continuació s'estudien i s'analitzen amb profunditat els sectors agropecuari (desenvolupament i crisi de la ramaderia) i manufacturer (amb una referència especial al naixement i la consolidació de la menestralia). Després es tracta el comerç exterior (les xarxes comercials que s'establiren, els principals productes d'aquest comerç i els subjectes d'aquesta activitat i les seves pràctiques), es descriu la crisi que es visqué al segle XVII i les seves causes, i s'examina la posterior recuperació econòmica, amb la represa demogràfica de l'illa, les transformacions agràries que s'hi produïren, la diversificació del sector manufacturer i la reorientació del comerç exterior. En un apartat especial s'analitza el fenomen que l'autor denomina la *ruptura* de l'equilibri insular entre les dues grans viles: Ciutadella i Maó. I aquest capítol s'acaba amb la Guerra de Succes-

sió a la Corona i les seves repercussions per a Menorca, peça clau en les negociacions que es van cloure amb el Tractat d'Utrecht, però que els britànics no van abandonar malgrat certs compromisos entre les dues monarquies.

El segon capítol d'aquest apartat s'ocupa específicament de la dominació britànica i es titula «La dominació britànica del segle XVIII, el revulsiu del canvi?». L'autor es refereix a les franqueses atorgades pels britànics a Maó, cosa que afavorí el comerç amb el seu port. A això, cal afegir-hi la construcció de noves infraestructures, la introducció de nous cultius, l'augment de les inversions, amb el consegüent increment dels llocs de treball, i l'establiment d'un mercat de cereals molt important en la via comercial que anava des del nord d'Àfrica i el Llevant fins al mar Negre. Amb la millora i l'increment del comerç es produí un considerable creixement demogràfic, acompanyat d'una forta demanda de presència militar de defensa que donà lloc a la construcció de noves fortificacions i a l'ampliació de les existents. Casanovas es refereix després, en particular, al desenvolupament de l'agricultura: l'increment del cultiu dels cereals i de la producció hortícola i l'expansió de la vinya. I també s'ocupa del desenvolupament de la indústria manufacturera menorquina, dedicada essencialment als sectors tèxtil, alimentari, del metall, del cuir i de la construcció. Completant aquest interessant capítol, encara es tracten aspectes tan diversos com interrelacionats, com ara els circuits comercials que s'establiren, els intercanvis comercials, el contraban, el corsarisme i la coexistència de l'economia tradicional interna i la nova economia marítima.

El tercer capítol es titula «Apogeu i crisi del sistema menorquí de capitalisme comercial». S'inicia amb el fet històric de la recuperació de Menorca per la monarquia hispànica a la darrera del segle XVIII i amb l'ajut de la flota francesa, en guerra amb Anglaterra. Després de reflexionar sobre els canvis, també econòmics, que això representà, es parla de l'obertura del mercat americà i de la seva transcendent influència, de l'activitat del Banco Nacional de San Carlos, amb seu a l'illa i que havia de finançar el seu floreixent comerç, de la navegació, d'altres activitats comercials, a més de la principal, l'exportació dels cereals, de la nova burgesia menorquina, etcètera. Però al final d'aquest capítol ja es tracta la crisi econòmica de la primeria del segle XIX, conseqüència de la situació política i militar del moment, però també de la forta competència americana i sobretot interna (castellana, pel que fa al comerç dels cereals), que obligà a dictar una legislació prohibicionista que afectà seriosament el comerç i la navegació. Començà així una llarga depressió fins a mitjan segle XIX, la qual tingué com a primera conseqüència un procés migratori negatiu i la decadència marítima de Menorca.

La segona part del llibre es titula «Les bases de l'economia contemporània» i consta de quatre capítols. En el primer, l'autor presenta les bases de la indus-

trialització i dóna una perspectiva de la Revolució Industrial a l'illa, cosa que fa posant-ho tot en relació amb la situació espanyola general i destacant tots els factors que hi concorregueren (població, comerç, mecanització, recursos, tecnologia, etc.), sense oblidar el paper fonamental que hi tingueren les institucions públiques i privades. El segon capítol, titulat «La lenta modernització del sector agrari», tracta d'aquest sector i la seva estructura social, l'explotació i la tinença de la terra, les tècniques de conreu, els conreus de secà i de regadiu (cereals, vinya, olivera, llegums, tubercles, fruiters, tabac, etc.), i l'explotació ramadera. El tercer capítol, «Les activitats industrials», fa referència a les activitats predominants: la tèxtil, la del calçat, la construcció naval i la fabricació de maquinària, la construcció i la metal·lúrgia. El nostre autor hi inclou relacions d'empreses i empresaris, cosa que enriqueix també aquesta magnífica obra.

L'últim capítol d'aquesta part, el quart, es titula «La formació de l'estructura econòmica de la Menorca contemporània. Una visió de conjunt». En aquest apartat es destaca el gran salt qualitatiu que es produí en l'economia menorquina entre els anys 1850 i 1875, la nova estructura que es consolidà en els anys immediatament posteriors, la nova crisi en què s'entrà arran de la desfeta colonial i els conflictes socials i militars de les primeres dècades del segle XX, l'estancament que es perllongà fins a l'any 1936, i l'última gran transformació i expansió que es produí després de la Guerra Civil.

La tercera part del llibre conté les conclusions de l'autor sobre el passat i el present de l'economia menorquina, a manera de síntesi, i unes reflexions finals sobre el futur d'aquesta i que passen per mantenir els sectors agrícola i ramader, diversificar l'economia, potenciar la indústria manufacturera, millorar el model turístic, establir un compromís ferm a favor de la sostenibilitat i crear capital humà i social.

L'obra va acompanyada de fotografies i nombrosos gràfics que l'enriqueixen considerablement. I en la part final figuren l'abundant bibliografia emprada per l'autor, les fonts impreses tingudes en compte i la premsa fonamentalment menorquina consultada. Després hi ha els índexs de gràfics i general.

Aquest llibre, extraordinari, elabora una minuciosa anàlisi econòmica i social de Menorca en aquest període tan llarg de temps que va des de la baixa edat mitjana fins als nostres dies. L'autor analitza l'estructura econòmica de l'illa durant aquest temps, examina les relacions comercials que s'establiren, les crisis que es patiren periòdicament, els diversos processos innovadors i de recuperació que s'hi visqueren, poc habituals en el mateix context geogràfic, etcètera. Tot això va conformar aquesta illa amb una identitat pròpia i diferenciada de la del conjunt de les illes Balears, en particular respecte de Mallorca; una peculiaritat que ha pogut mantenir fins avui gràcies a diversos factors, en especial l'element humà.

Es tracta, doncs, d'un estudi complet que té com a tema central l'economia, però que també té en compte tots els elements que l'han conformat al llarg dels segles: la població, la societat, la geografia, la tradició i la mateixa història. Les molt nombroses dades que Casanovas aporta, fan d'aquest llibre una obra fonamental per al coneixement de la Menorca històrica i actual, una obra de referència per a l'estudi d'aquesta illa i, evidentment, per al de les relacions interinsulars, decisives en el desenvolupament del sector occidental de la Mediterrània.

Josep Serrano Daura
Universitat Internacional de Catalunya